
NĚKOLIK POZNÁMEK K EDIČNÍ PRÁCI JIŘÍHO SKALIČKY

JANA VRAJOVÁ

Ve svém příspěvku bych ráda připomněla specifickou část práce profesora Jiřího Skaličky – tu, která je v dnešní době neprávem spíše podceňovaná než oceňovaná – ediční činnost. Za svého života připravil Jiří Skalička edice 24 knih – některé ve spolupráci s kolegy v oboru – Jaromírem Běličem či Oldřichem Králíkem, některé zcela samostatně. Jeho ediční počiny by se daly typologicky rozdělit do tří skupin: 1. Edice kanonických autorů (Karel Havlíček Borovský, Josef Dobrovský, Jan Herben...); 2. Edice regionálních autorů národního obrození (soubor regionálních děl Múza moravská, Antoš Dohnal); 3. Edice díla Josefa Kocourka – autora, kterého Skalička de facto objevil pro českou literární historii.

Mě ale vzhledem k době, v níž Jiří Skalička působil v akademické sféře (připomeňme, že v roce 1948 se stal asistentem katedry bohemistiky, v roce 1953 odborným asistentem, v roce 1965 se habilitoval a v normalizačním období sedmdesátých a osmdesátých let vedl literární sekci katedry bohemistiky), zajímal charakter doslovů, kterými edice opatřil. Některé z nich bych zde ráda připomněla. Nikoli proto, abych se s odstupem času a v proměněných historických kulisách postavila do role kádrového referenta z opačné strany, ale proto, že mnohé z nich jsou dokladem toho, jak různorodá produkce humanitních věd podléhala silné ideologické indoktrinaci (bez ohledu na osobní postoje autora či editora).

V politicky nesmírně složitých padesátých letech dvacátého století se (jak již bylo zmíněno) Skalička stal odborným asistentem (1953)

a v tomto období připravoval edice primárně autorů českého literárního kánonu devatenáctého století.

Románovou kroniku Jana Herbena *Do třetího i čtvrtého pokolení* (dva díly) připravil k vydání spolu s Jaromírem Běličem (v letech 1952 a 1954), v roce 1956 rovněž za spolupráce s ním vydal Havlíčkův *Křest svatého Vladimíra* a *Epigramy* – v tomto případě, jak se dozvídáme z tiráže, de facto pouze doplnil doslovem Běličovo vydání z roku 1951 určené pro *Národní knihovnu*. Roku 1955 vydal záznamy Havlíčkova myšlení o literatuře ve svazku K. H. Borovský *O literatuře* (1955, opět s J. Běličem), o něco později ovšem edičně zpracoval také Neumannovy *Rudé zpěvy* (1957). V této době se rovněž podílel na vydání čítanek pro polské školy (1956 a 1960), protože v roce 1952 působil jako lektor na Jagellonské univerzitě v Krakově, měl tudíž zkušenosti s výukou češtiny pro cizince a znal reálné potřeby studijních materiálů tehdejších studentů v Polsku.

Intenzita implementace ideologických pasáží s každou edicí padesátých let vzrůstala. Je sice patrná již v edici románové kroniky Jana Herbena, autora hnutí Mladá Morava, které v sedmdesátých letech devatenáctého století chtělo přispět k posílení česko-moravské kulturní jednoty při zachování a respektování regionálních moravských tradic a specifik, ovšem gradovala v edicích Havlíčkových děl a kulminovala v doslovu k Neumannovým *Rudým zpěvům*.

V doslovu k druhému dílu Herbenova *Do třetího i čtvrtého pokolení* je patrné, jak bylo žádoucí i v paratextech interpretujících dílo autora devatenáctého století odsoudit kapitalismus a pohanět tradici církve. Skalička zde píše, že „osobní uvolnění, které přinesl nástup kapitalismu, jen v řídkých případech má v Herbenově díle za následek kladný rozvoj osobností, rychle však dává na venkově vyrůst novým vrstvám vykořisťovatelů“ a že se „po bok takových pijavic z velké části řadí též představitelé církve, kteří ve všelikém pokroku číjí nebezpečí pro náboženství i pro své osobní pohodlí, a proto udržují na vesnici tmářství a pověry“. Je v něm též konstatováno, že Herben nebyl dostatečně politicky uvědomělý, když sice „má soucit s oběťmi

namáhavé dělnické práce na příklad v cukrovarech, kde pro nedostatek bezpečnostních opatření hynou lidé; ale zárodky dalšího kladného společenského vývoje právě v dělnické třídě, její historické poslání, si zřejmě neuvědomuje“. Bylo však třeba obhájit vůbec existenci edice díla tohoto autora, proto hned následující pasáž jeho myšlení obhajuje slovy: „Přes naznačenou ohraničenost jeho pokrokovosti je nutno říci, že svým postojem k mnoha dobovým zjevům zcela jasně se Herben řadí do pokrokového tábora české společnosti z konce minulého století. Pokrokové je na příklad jeho úsilí ukázat v duchu Havlíčkově, jak by měla být správně vedena obec, pokrokový je odpor proti církevní hierarchii, papeži a reakci vůbec...“

Zatímco edice Herbenových dvou svazků zůstala bez výraznější kritické odezvy, následná edice Havlíčkových teoretizujících textů z roku 1955 nazvaná *O literatuře* byla již komentována jednak Marií Řepkovou (Havlíčkem se dlouhodobě zabývající) v *České literatuře*, ale také Michalem Sedloněm v *Literárních novinách*. Řepková adekvátně dobové ideologizující dikci oceňovala na edici dokumentaci „počátků naší pokrokové literární teorie a kritiky“, oceňovala však také nesnadnost literárněhistorického úkolu, kterého se editoři ujali, zejména pro roztříštěnost Havlíčkových literárněkritických názorů v korespondenci, dílčích polemických textech, nebo dokonce v těch, které přijímaly uměleckou podobu parodie či epigramu. Kladně hodnotila též zařazení textu Havlíčkovy kritiky almanachu *Lada Niola*, který byl do té doby pouze jednou otištěn v *Časopise pro moderní filologii* v roce 1912 péčí Jeronýma Holečka. Kritizovala ale poněkud popisný a interpretační doslov, editoři podle ní nedostatečně hodnotili Havlíčkův přínos české literární kritice.

Sedloň se ve svém textu soustředil pouze k Havlíčkovu myšlení a přípravu edice (tedy práci editorů) vůbec nekomentoval – pouze v úvodu textu konstatoval, kdo dílo pro čtenáře připravil. Autoři doslovu – Bělič a Skalička – se v tomto případě jednoznačně pokoušeli nadřadit literárněhistorické kritérium ideologickému, jakkoli se neubránili konstatování, které Skalička zopakoval i v následující havlíčkovské edici – že

totiž od Havlíčka vede cesta k Stanislavu Kostkovi Neumannovi a Juliu Fučíkovi, protože to jsou spisovatelé, kteří „nebyli jen kritiky literárními, ale především společenskými, a u nichž pokrokovosti a správnosti světového názoru přibývalo z generace na generaci“.

Recenzního ohlasu se nedočkal ani svazek Havlíčkova *Křtu svatého Vladimíra* a *Epigramů*. I tyto publikace jsou však pozoruhodné pro autorskou stylizaci doslovů. Například z doslovu ke *Křtu svatého Vladimíra* je patrné, jak se jeho autor pokoušel balancovat na hraně poctivého literárněhistorického komentáře a požadované ideologické propagandy. Tu podtrhl dobově náležitou dikcí pokaždé, když komentoval Havlíčkovu kritiku církve, což konvenovalo dobové poptávce po cílené ateizaci společnosti. V takové chvíli používal formulace typu: Havlíček „poznal její (církve – JV) pokryteckou reakční tvář a protinárodní snahy“ či spojení „tmářská církev“, zdůraznil jako samozřejmé, že Havlíček „znal jistě protináboženskou materialistickou filozofii Feuerbachovu, podle níž je bůh jen lidský výmysl“ apod. Pokusil se ovšem zachovat si badatelskou čest alespoň konstatováním v závorce, že totiž „není sporu o tom, že v dobové situaci příchod křesťanství přinesl s sebou v Rusku jistý pokrok“.

Principiálně však Skaličkův doslov nabídl čtenářům vhled do historické situace vzniku díla, ale i literárněteoretické poznatky, skrze něž bylo možno dílu *Křest svatého Vladimíra* lépe porozumět (vysvětloval hyperbolizace, nabídl analýzu rytmické výstavby verše odkazující k formě ukrajinské lidové kolomyjky – žertovné taneční písně – atp.). Havlíčkův myšlenkový dosah však poněkud přecenil, když jej označil za „světového básníka“, nadto se neubránil pravděpodobně téměř povinnému ideologicky zabarvenému závěru, konstatujícímu, že „Havlíčkův odboj proti reakci, jeho schopnost neústupně a s výsměchem odporovat absolutismu se staly vzorem pokrokové české žurnalistice i poezii, podle něhož Jan Neruda, proletářští básníci, S. K. Neumann a Julius Fučík vedli českou literaturu a národ až k dnešnímu vítězství“.

Dlužno poznamenat, že když roku 1971 připravili opět s Jaromírem Běličem výbor z Havlíčkových textů nazvaný *Duch Národních novin*,

předmluva již byla psána nikoli jedním z editorů či alespoň erudovaným literárním historikem, ale předním ideologem a redaktorem *Rudého práva* Miloslavem Hájkem. Před jeho propagandistickým textem, který s literární vědou neměl pranic společného, Skaličkovy citované formulace blednou jako nevýrazné a neúderné. V Hájkově textu je tematizována jediná podstatná informace: omluvit Havlíčka, že nebyl komunista ani socialista, ale hlásil se k národnímu liberalismu. Konstatoval: „Inu, náš politický život je nyní docela jiný. Staráme se o všestranné upevnění socialistického zřízení a komunismus se nám nezdá nedosažitelným cílem. Uplatňujeme socialistické principy, leninské zásady a metody a naše snažení vychází z vědeckého určení současné vývojové etapy tak, aby přinášelo prospěch a rozvoj republiky, lidu, celé společnosti.“ Poté, co cituje komunistický manifest a konstatuje, že hodnota Havlíčkova odkazu tkví v jeho osobním příkladu, uzavírá svou předmluvu apelem na čtenáře: „Vítězí ti, kdo jdou kupředu a jasně vidí budoucnost. Výbor z K. H. B. [...] je svým způsobem osobitou výzvou nežít bez smělosti, nudně, jednotvárně, ale dávat tvůrčí odvahu dílu, které je i vám svěřeno. Socialismu.“

Hájkovu předmluvu de facto zesměšnil v recenzi edice v *České literatuře* Dušan Jeřábek, když poté, co edici pochválil za preciznost a citlivost edičních zásahů a opakovaně zmínil jména obou editorů, komentoval Hájkův text slovy: „[Hájkova předmluva] správně ukazuje na nutnost vidět a posuzovat dílo a názory Havlíčkovy v jejich historickém kontextu a vyhnout se tak jejich falešné aktualizaci.“

Vraťme se ale zpět k poslední Skaličkově edici padesátých let – *Rudým zpěvům* Stanislava Kostky Neumanna (1957). Tento jeho doslov je ze všech zmíněných patrně nejideologičtější, což je pochopitelné i z předmětu edice samotné. Zdůrazňoval v něm univerzálnost sbírky ve vztahu ke čtenáři: „Dělnický čtenář, jemuž především byly Rudé zpěvy určeny, učil se této poezii zpaměti. A nejen to, i pracující inteligent znal tyto verše, které mu naznačovaly správnou cestu (O bitevním poli v nás), znala je i pokroková žena (Socialistickým ženám).“ Opakovaně adoroval komunistickou stranu: „Jediné vytvoření

komunistické strany a těsné spojení s ní a jejím programem i jejím učením mohlo nakonec dovést Neumanna k onomu jasnozřivému poznání skutečnosti, kterému se obdivujeme ve vrcholných skladbách sbírky (O bitevním poli v nás, RSFSR, Vy a my).“ Skalička zdůraznil, že prosinec 1920 (generální stávka, boj frakcí v ČSSD) měl v genezi básní zvláštní význam pro poznání Nezvalova vývoje a že „básně se stoupající revolučností se po krátké přestávce deprese opět vzpínají k důvěře v konečné vítězství po vzniku KSČ“. Směřuje ke konstatování, že *Rudé zpěvy* jsou poezií „už navždy třídní“.

V šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech Skaličkova ediční činnost směřovala již primárně k edicím regionálních autorů. Zmiňme edici *Olomoucké romance* Emiliána Glocara či práce autorů Aloise Zábranského (*Břehule*) či *Staré hanácké povídky* Antoše Dohnala, ale též objevení a popularizace textů do té doby nepříliš známého Josefa Kocourka. Pokud byla jeho láska k regionální literatuře do jisté míry též únikem z tenat indoktrinace, které by se nebyl býval vyhnul, kdyby setrval u edic autorů kanonických, pak to byl únik šťastný nejen pro autora, ale i pro čtenáře. Doslovy, kterými doplňoval edice zmíněných autorů, jsou již plně soustředěny na podstatu literárněhistorického výzkumu. Paradoxem však zůstává, že snad největšího ocenění v badatelské komunitě se dostalo Skaličkově edici *Múzy moravské* Josefa Heřmana Agapita Gallaše – prvního moravského básnického almanachu (vycházel od roku 1813 v Brně v pěti sešitech), která však vyšla až několik let po Skaličkově smrti péčí jeho žáka Petra Hory – v roce 2000. Jako velmi zdařilé toto kritické vydání ocenil v recenzi v *Českém lidu* roku 2002 Jiří Traxler. Jeho závěrečný povzdech nad tím, že se editor nedožil vydání tohoto díla, ale zároveň konstatování kvalit Skaličkových edičních počínů si dovoluji vypůjčit jako závěrečný citát tohoto příspěvku: „Lze jen litovat, že se Jiří Skalička už nedočkal vydání této své nejrozsáhlejší edice. Věnoval její přípravě několik posledních let plodného badatelského života v době, která, jak věřím, poctivý a svědomitý přístup dovede ocenit.“ Chtělo by se dodat: konečně.